

BUXORO VILOYATI MAHALLALARIDAGI O'ZGARISHLAR VA YANGI TIZIM

Qunduz Bozorovna YULDASHOVA

tadqiqotchi

Buxoro davlat universiteti

Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

Ushbu maqolada Yangi O'zbekistonda mahalla institutining rivojlanish tendensiyalari va amalga oshirilayotgan tizimli o'zgarishlar Buxoro viloyati misolida tahlil qilingan.

Tayanch so'zlar: mahalla instituti, institutsional o'zgarishlar, "Mahalla yettiligi", "Obod va xavfsiz mahalla", Buxoro viloyati.

ИЗМЕНЕНИЯ И НОВАЯ СИСТЕМА В МАХАЛЛЯХ БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ

Кундуз Бозоровна ЮЛДАШОВА

соискатель

Бухарский государственный университет

Бухара, Узбекистан

Аннотация

В данной статье на примере Бухарской области анализируются тенденции развития института махалли и происходящие системные изменения.

Ключевые слова: Институт махалли, институциональные изменения, «махаллинская семерка», «процветающая и безопасная махалля», Бухарская область.

Mahalla asrlar davomida shakllangan milliy boshqaruv shakli bo'lib, bugungi kunda u nafaqat o'zini o'zi boshqarish organi, balki davlat bilan xalq o'rtasidagi mustahkam "ko'prik" vazifasini bajaradi. Prezident ta'kidlaganidek, mahalla odamlarning quvonchu tashvishidan doimo xabardor bo'lishi, ularning muammolarini hal etishda faol ishtirok etishi kerak. So'nggi yillarda mahalla boshqaruv tizimida muhim institutsional o'zgarishlar amalga oshirildi. Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi tashkil etilib, "Mahalla yettiligi" tizimi joriy qilindi, aholi muammolarini hal etishda "Mahalla – sektor – xalq qabulxonasi – mahalla" prinsipi yo'lga qo'yildi hamda "Obod va xavfsiz mahalla" tamoyili asosida infratuzilmani rivojlantirish ishlari boshlandi. Shuningdek, Mahallani

rivojlantirish milliy institutini tashkil etish mahalla kadrlarining kasbiy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Buxoro viloyati mahallalaridagi o'zgarishlar va yangi tizim haqida mulohaza yuritishdan oldin mahalla so'zining mazmuniga to'xtalib o'tish maqsadga muvofiqdir. "Mahallun" shaharning tabiiy shakllangan muayyan bir qismini bildiruvchi asl ma'nosidan tashqari, shaharning shu mavjud qismida istiqomat qiluvchilar ma'nosida foydalanilgan [6]. Shu tariqa mahalla nafaqat geografik makon, balki muayyan hududda istiqomat qiluvchi kishilarni yagona ijtimoiy birlik sifatida birlashtiruvchi institut sifatida shakllangan. Sharq xalqlari, xususan, Movarounnahr shaharlarida mahalla qadimdan jamiyat hayotining eng muhim bo'g'inlaridan biri bo'lib kelgan. Mahallalar aholining kasb-kori, hunarmandchiligi, etnik tarkibi, diniy qarashlari yoki qarindoshlik aloqalari asosida shakllanib, ularning kundalik hayotini tartibga soluvchi ijtimoiy muhit vazifasini bajargan. Mahallada qo'shnichilik munosabatlari, o'zaro yordam, mehr-oqibat, hamjihatlik va jamoaviy mas'uliyat kabi qadriyatlar avloddan-avlodga o'tib, milliy an'analarning uzluksizligini ta'minlagan. Shu bois mahalla nafaqat yashash hududi, balki fuqarolarning ma'naviy kamoloti, axloqiy tarbiyasi va ijtimoiy birdamligini shakllantiruvchi muhim institut sifatida tarixiy ahamiyat kasb etgan.

Xususan, qadimiy Buxoro shahrida mahallalar shahar ijtimoiy tuzilmasining asosiy tarkibiy qismini tashkil etgan. Har bir mahalla o'zining masjidi, guzar maydoni, choyxonasi, hunarmandchilik ustaxonalari va jamoat inshootlariga ega bo'lib, aholi o'rtasidagi iqtisodiy, madaniy va ma'naviy munosabatlarning markazi vazifasini bajargan. Mahalla oqsoqollari va jamoa vakillari orqali aholining turli masalalari hal etilgan, nizolar bartaraf qilingan, xayriya ishlari va hasharlar tashkil etilgan. Bu esa mahallaning qadimdan fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish tamoyillariga asoslangan ijtimoiy institut sifatida shakllanganidan dalolat beradi.

2026-yil O‘zbekistonda “Mahallani rivojlantirish va jamiyatni yuksaltirish yili” deb e‘lon qilinishi mahalla institutining jamiyat hayotidagi rolini tubdan o‘zgartirishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlarning boshlanishi bo‘ldi [2]. Mazkur tashabbus orqali mahallalarni aholining kundalik muammolarini samarali hal etuvchi, fuqarolarning ijtimoiy faolligini oshiruvchi hamda davlat va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlikni ta‘minlovchi tayanch institut sifatida rivojlantirish maqsad qilindi. Shu bilan birga, mahallalarda ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish, kambag‘allikni qisqartirish, aholi bandligini ta‘minlash, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, yoshlar va xotin-qizlar bilan manzilli ishlash, oilalarni mustahkamlash hamda ma‘naviy-ma‘rifiy muhitni yanada yaxshilashga alohida e‘tibor qaratildi. Buxoro viloyati misolida mazkur islohotlar mahalla institutining amaliy faoliyatida yangi yondashuvlarni shakllantirdi. Xususan, mahallalarda fuqarolarning muammolarini o‘rganish va ularni manzilli hal etish mexanizmlari takomillashtirildi, davlat organlari bilan mahallalar o‘rtasidagi hamkorlik mustahkamlandi, jamoatchilik nazorati va fuqarolarning tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash tizimi yanada rivojlantirildi. Natijada mahalla nafaqat fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organi, balki hududlarni kompleks rivojlantirish, ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash va aholi farovonligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim ijtimoiy institut sifatida o‘z mavqeini mustahkamlab bormoqda.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta‘kidlaganlaridek, “Mahalla xalq bilan davlat o‘rtasidagi ko‘prik bo‘lishi kerak. Odamlarning quvonchu tashvishidan doimo xabardor bo‘lish mahallaning asosiy vazifasidir” [1]. Ushbu yondashuv mahallani fuqarolarning muammolarini o‘rganish, ularni o‘z vaqtida hal etish hamda davlat organlari bilan aholi o‘rtasida samarali muloqotni ta‘minlovchi muhim ijtimoiy institut sifatida rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Natijada mahallalarning ijtimoiy himoya, bandlik, kambag‘allikni qisqartirish, oilalarni qo‘llab-quvvatlash, yoshlar va xotin-qizlar bilan ishlashdagi mas‘uliyati sezilarli darajada kengaydi. Buxoro viloyati misolida ham ushbu tamoyil asosida mahalla

tizimida fuqarolar murojaatlarini manzilli ko‘rib chiqish, ehtiyojmand oilalarni aniqlash, aholi bandligini ta‘minlash hamda jamoatchilik nazoratini kuchaytirishga qaratilgan samarali mexanizmlar shakllandi. Bu esa mahalla institutining davlat va jamiyat o‘rtasidagi ishonchli ko‘prik sifatidagi o‘rni tobora mustahkamlanib borayotganini hamda hududlarni barqaror rivojlantirishdagi ahamiyati ortayotganini ko‘rsatadi.

Mahalla boshqaruv tizimida yangi institutsional yondashuvlar joriy etilmoqda. Xususan, Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi tashkil etilishi mahalla masalalariga davlat siyosati darajasida yondashish imkonini berdi. Buxoro viloyatida bu o‘zgarish viloyat Mahallani qo‘llab-quvvatlash kengashining faoliyatida yaqqol ko‘zga tashlanmoqda – kengash raisi sifatida viloyat hokimi bevosita rahbarlik qilmoqda. Ayniqsa, “Mahalla yettiligi” tizimining joriy etilishi muhim ahamiyatga ega. Endilikda mahalla fuqarolar yig‘inida soliqchi va ijtimoiy xodim ham faoliyat yuritib, ishlar “yettilik” tarzida olib borilmoqda.

2026-yil 1-iyuldan boshlab hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli, ijtimoiy xodim va soliq inspektorini lavozimga tayinlash tuman (shahar) hokimi tomonidan amalga oshiriladi, lavozimdan ozod etish esa mahalla raisi taqdimnomasiga asosan bo‘ladi [4]. Ushbu tartib mahalla raisining hududdagi ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni muvofiqlashtirishdagi rolini kuchaytirib, mahalla faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Xususan, Buxoro viloyati misolida ushbu mexanizm mahalla “yettiligi”ning o‘zaro hamkorligini mustahkamlash, aholi muammolarini manzilli hal etish va mahallalarda davlat xizmatlarining sifati hamda natijadorligini oshirish uchun muhim institutsional asos bo‘lib xizmat qilmoqda.

Mahalla tizimini ilmiy asosda rivojlantirish yo‘lida muhim qadamlar qo‘yilmoqda. Mahallani rivojlantirish milliy instituti va uning hududiy filiallarini tashkil etish (2026-yil 1-martga qadar) rejalashtirilgan. Ushbu institut qariyb 20 ming nafar mahalla tizimi xodimlari va “mahalla yettiligi” vakillarining

malakasini oshirish, shuningdek, “Mahalla boshqaruvi”, “Hududiy rejalashtirish va rivojlanish” kabi yo‘nalishlarda magistratura dasturlarini yo‘lga qo‘yadi. Bu Buxoro viloyatidagi 544 ta mahalla raislari va faollarining kasbiy saviyasini oshirishga xizmat qiladi.

Aholi muammolarini aniqlash va hal etishda “Mahalla – sektor – xalq qabulxonasi – mahalla” prinsipi asosida tizimli yondashuv joriy etildi. Buxoro viloyati misolida bu tizim G‘ijduvon tumanidagi “Chorsu” mahallasida amaliy namoyon bo‘ldi – mahalla aholisi muammosi (maktab oldidagi ko‘prikning ta‘mirtalab holati) aniqlanib, sektor rahbari (Ichki ishlar boshqarmasi boshlig‘i) tomonidan tezkor hal etildi [3]. Ushbu amaliy misol mahalla institutining fuqarolar manfaatlarini himoya qilish, ularning murojaatlarini tezkor ko‘rib chiqish hamda davlat organlari bilan samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yishdagi o‘rni tobora ortib borayotganini ko‘rsatadi. Ushbu tizim mahalla fuqarolar yig‘inlari, sektor rahbarlari va Xalq qabulxonalarining o‘zaro hamkorligini kuchaytirish orqali aholining kundalik hayotida uchraydigan muammolarni manzilli hal etishga xizmat qilmoqda. Mazkur yondashuv davlat organlari faoliyatining ochiqligi va samaradorligini oshirish bilan birga, fuqarolarning davlat boshqaruvidagi ishtirokini kengaytirish hamda jamoatchilik nazoratini kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Shuningdek, mazkur tamoyil mahallalarda mavjud muammolarni faqat qayd etish bilan cheklanmay, ularni sektorlar va mas‘ul tashkilotlar ishtirokida tezkor bartaraf etishning samarali mexanizmini shakllantirdi. Natijada mahalla fuqarolar yig‘inlari hududni kompleks rivojlantirish, aholi turmush sifatini yaxshilash va ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashda davlat va jamiyat o‘rtasidagi ishonchli bog‘lovchi bo‘g‘in sifatidagi mavqeini yanada mustahkamlab bormoqda.

Olot tumanidagi Usmonshayx, Asajam, Xosabo‘yi, Opshoq, Qumkashon, Bayot mahallalarida ko‘cha va yo‘llar obodonlashtirilmoqda, eskirgan quvurlar va infratuzilma inshootlari ta‘mirlanmoqda [6]. Shu bilan birga, suv ta‘minoti va drenaj tizimlarini rekonstruksiya qilish, elektr hamda gaz tarmoqlarini

modernizatsiya qilish bo'yicha ham muhim loyihalar amalga oshirilmoqda. Mazkur chora-tadbirlar nafaqat mahallalarning tashqi qiyofasini yaxshilash, balki aholining kundalik hayot sifatini oshirish, kommunal xizmatlar uzluksizligini ta'minlash va ekologik holatni yaxshilashga ham xizmat qilmoqda. Ayniqsa, ichki yo'llarning ta'mirlanishi transport qatnovini qulaylashtirib, ta'lim, tibbiyot va boshqa ijtimoiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Eskirgan muhandislik tarmoqlarining yangilanishi esa ichimlik suvi ta'minotining barqarorligini oshirish, avariya holatlarini kamaytirish va aholiga ko'rsatilayotgan kommunal xizmatlar sifatini yaxshilashda muhim omil bo'lmoqda. Buxoro viloyatida amalga oshirilayotgan ushbu bunyodkorlik ishlari mahalla institutining hududlarni kompleks rivojlantirishdagi amaliy ahamiyati tobora ortib borayotganini ko'rsatadi. Mahalla fuqarolar yig'inlari tomonidan aholi ehtiyojlarini aniqlash, mavjud muammolarni tegishli davlat organlariga yetkazish va ularning ijrosini jamoatchilik nazorati asosida kuzatib borish tizimi sezilarli darajada takomillashdi. Natijada mahalla faqat fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi sifatida emas, balki hududlarni obodonlashtirish, infratuzilmani rivojlantirish va aholi farovonligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim ijtimoiy institut sifatida o'z mavqeini yanada mustahkamlamoqda.

Olota tumanidagi mazkur mahallarda amalga oshirilayotgan bunyodkorlik va obodonlashtirish ishlari Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida belgilangan "Obod ko'cha – Obod xonadon – Obod mahalla" tamoyilining amaliy ifodasi bo'lib, mahallalarni kompleks rivojlantirish, fuqarolarning turmush sifatini yuksaltirish va hududlarning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashga xizmat qilmoqda. Bu esa Buxoro viloyatida mahalla institutining nafaqat ijtimoiy boshqaruv, balki hududiy taraqqiyotning muhim tayanch bo'g'ini sifatidagi rolini yanada kuchaytirayotganini tasdiqlaydi.

Muxtasar qilib aytganda, Yangi O'zbekistonda mahalla instituti amalga oshirilgan islohotlar natijasida an'anaviy o'zini o'zi boshqarish organidan davlat

ijtimoiy siyosatining faol ijrochisiga aylandi. Buxoro viloyati tajribasi bu o'zgarishlarning amaliy samaradorligini yaqqol namoyon etadi. Mahalla boshqaruvidagi institutsional o'zgarishlar – vazirlik tashkil etilishi, “Mahalla yettiligi” va kadrlar tayyorlash tizimining yo'lga qo'yilishi – mahalla faoliyatini ilmiy va tizimli asosda tashkil etish imkonini bermiqda. “Mahalla – sektor – xalq qabulxonasi – mahalla” prinsipi aholi muammolarini tezkor hal etishning samarali mexanizmiga aylangan bo'lsa, “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyili infratuzilmani rivojlantirish va aholi turmush sharoitini yaxshilashga xizmat qilmoqda. Davlatimiz rahbarining mahalla xalq bilan davlat o'rtasidagi ko'prik degan fikri Buxoro viloyatida o'z amaliy isbotini topdi. Kelgusida mahallalarning moliyaviy mustaqilligini oshirish, raqamlashtirish va xalqaro tajribani o'rganish orqali mahalla institutining jamiyat hayotidagi o'rni yanada mustahkamlanadi. Bu esa O'zbekistonning demokratik huquqiy davlat va kuchli fuqarolik jamiyati sifatidagi taraqqiyotiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh. Mahalla xalq bilan davlat o'rtasida ko'prik bo'lishi kerak // <https://president.uz/oz/lists/view/409>
2. Abduraimova N. Yangi O'zbekiston qiyofasi mahallalar infratuzilmasini rivojlantirishdan boshlanadi//https://uza.uz/oz/posts/yangi-ozbekiston-qiyofasi-mahallalar-infratuzilmasini-rivojlantirishdan-boshlanadi_808963
3. Buxoro viloyati Ichki ishlar boshqarmasi boshlig'i podpolkovnik Ikromjon Tursunov viloyat 3-sektori hududiga qarashli G'ijduvon tumanida “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyili asosida amalga oshirilayotgan ishlarni o'rgandi // <https://gov.uz/oz/iiv/news/view/19646>
4. Mahallani rivojlantirish milliy institutini tashkil etish rejalashtirilmoqda // <https://anhor.uz/uzl/news/mahalla-instituti/>

5. Olot: mahalla va qishloqlarda obodonlashtirish ishlari bormoqda // <https://gov.uz/oz/buxoro/news/view/59135>

6. Гуломов М. Маҳалла — фуқаролик жамиятининг асоси. — Тошкент, 2003.